

MESZLÉNYI GYULA
1887 - 1905

Meszlényi Gyula
szatmári püspök
1887–1905

Meszlényi Gyula

szatmári püspök

1887-1905

Szatmárnémeti, 2008

Szerkesztette:

Dr. Bura László

A kötet megjelenését támogatta:

a

Nemzeti Civil Alapprogram

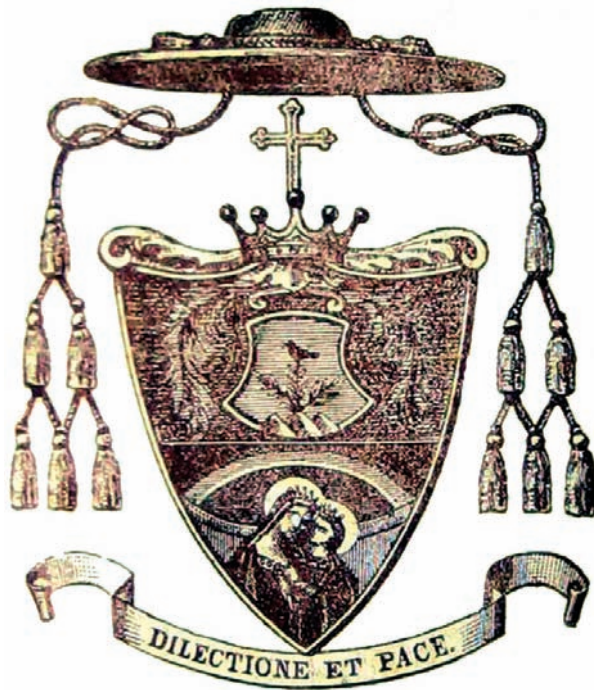
ISBN 978-973-1979-00-7

Nyomdai munkálatok:

IDEA Studio Szatmárnémeti

Tartalom

Előszó	7
Meszlényi Gyula életútja.....	II
Az egyházmegye élete Meszlényi Gyula püspöksége idején	13
Meszlényi Gyula szatmári püspök szociális tevékenysége	22
Meszlényi Gyula püspök elindítja Hám János boldoggá avatása ügyét	26
Egyházművészet Meszlényi Gyula püspöksége idején	31
Meszlényi Gyula irodalomszervező, irodalompartoló munkássága	55
Az egyházmegyei könyvtár intézményes kereteinek megalapozása	61

Meszlényi Gyula püspöki címere

Előszó

Százhusz évvel ezelőtt érkezett Szatmárnémetibe az egyházmegye nyolcadik püspöke, Meszlényi Gyula. Szolgálatát jelmondatának megfelelően – *Dilectione et pace* – szeretettel és békével végezte. Feltűnést kerülő, szorgalmas, következetes személyisége és tevékenysége – az idő évszázadot meghaladó távlatából is – tanulság és példa a ma élők számára is.

Tanulság mindenekelőtt annak a tudatossága, hogy néhány évtizednyi életünk az emberi élet évezredek átölelő folyamatának kicsiny szakasza, amelyet az elődök által megkezdett világban élünk le, s amelyben mindenkinek – a közösségben betöltött szerepében, képességei és lehetőségei mértékében – folytatnia, ugyanakkor fejlesztenie kell és kell teljesítenie a tőlük ránk hagyományozott világot és szellemiséget.

Életvitele ösztönző példánk lehet, munkássága első lépése ugyanis a józan önvizsgálat volt: milyen feladatok várnak rá, milyen társadalmi körülmények között kell ezeket teljesítenie, s képességei, ereje mire elegendő. Mindezek ismeretében eldöntötte, hogy szolgálatában, feladatai teljesítésében céltudatosan, következetesen fog cselekedni.

Az egyházmegye múltját áttekintve Meszlényi Gyula érezte, hogy munkássága csakis az elődök tapasztalatára épülve lehet eredményes, a követendő példát Hám János szellemiségének, törekvéseinek, alkotásainak folytatásában látta.

Építkezni, töltekezni: lelkeségben, szellemiségben, tudományban, kultúrában. S magától értetődően az ezeket szolgáló intézményekben, megteremtve hozzá az anyagi feltételeket is.

Ezért fejlesztette az iskolahálózatot, megépítette az egyházmegye könyvtárát, a Bibliotheca Laurentiana-t, kezdeményezte az egyházmegye képzőművészeti múzeumának létesítését. Pártolta a szépirodalom, a vallásos és lelki irodalom, a szellemi tudományok művelését, e célból egyesületet, könyvkiadót létesített.

Püspöki szolgálata minden területén – mind a papság, mind az egyházközségekben élő hívők lelki irányításában – közösségek formálására és megtartására törekedett.

†Jenő püspök

Fényképfelvétel Meszlényi Gyuláról (1905)

Meszlényi Gyula életútja

Csiszár Klára

Születése: 1839. január 22., Velence, Fehér megye.

Szülei: Meszlényi Károly földbirtokos és Pfister Teréz.

Az elemi iskolát és a gimnáziumot Pécsen, Székesfehérváron és Nagyszombaton végzi.

1847: Felvételt kéri az esztergomi papnevelő intézetbe.

1850: Bécsben teológiai tanulmányokat folytat,
a Pázmáneum növendéke.

1853. november: Nagyszombaton az Érseki konviktus tanulmányi
felügyelője.

1854. július 27: Pappá szenteli Scitovszky János bíboros,
esztergomi érsek.

1854: Gimnáziumi tanár Nagyszombaton.

1857: Prímási levéltárnok.

1862: IX. Piusz pápai titkos kamarása¹.

1863. július 20: Érseki titkár.

1866. II. 10.–1881: Komáromi plébános
(1869: Szent Mórról nevezett báthi apát)

1881. XI. 6.–1887: Esztergomi kanonok és az Esztergomi Papnevelő
Intézet rektora.

1887. október 17: Kinevezik a Szatmári Egyházmegye püspökévé.
Szentszéki megerősítése: november 5.

¹ A pápai titkos káplán és a pápai titkos kamarás cím a papi középréteg tagjainak (pl. teológiai tanároknak) jár.

1888. április 29: Püspökké szentelése a Szatmári Székesegyházban, szentelője Császkai György szepesi püspök.
1904. szeptember 17: Aranymiséjét ünnepli Máriapócson.
1904. december 8: A Székesegyházban bemutatott jubileumi szentmisén rosszul lesz, az egyházmegyét betegyából kormányozza.
1905. március 14: Szatmárnémetiben hal meg. A temető kriptájába temetik (március 21-én).

Ilyen volt a Meszlényi-mauzóleum felavatásakor.

Az egyházmegye élete

Meszlényi Gyula püspöksége idején

Ilyés Csaba plébános

Meszlényi Gyula esztergomi kanonokot 1887-ben nevezték ki a Szatmári Római Katolikus Egyházmegye főpásztorává. Az új püspökben az egyházmegye egy visszavonultan élő és a napi politikába csak a legszükségesebbkor beleszóló főpásztort kapott. Személyiségét kortársai szeretetreméltósággal és szellemességgel jellemezték, olyan erényekkel, amelyekkel többet ért el, mint heveskedéssel. Ezért választotta püspöki jelmondatának is: „*Dilectione et pace*”, amellyel azt óhajtott kifejezni, hogy egyházmegyéjét szeretetben és békében kívánja irányítani.

Az egyházmegye lelkipásztora

Meszlényi püspök körlevelében (1899/150 sz.) visszatekint püspökségének első tíz évére. Püspöki tevékenységének visszatekintésében második helyen emeli ki, hogy egyházmegyéjének híveivel szoros kapcsolatot óhajtott kialakítani – első helyen Hám János püspök boldoggá-avatási ügye áll, de ezt ebben a kötetben egy külön tanulmány mutatja be, így erre mi itt külön nem térünk ki. A püspök az egyházmegye minden plébániáját legalább egyszer meglátogatta, Isten ígését személyesen is hirdetni akarta minden hívének.

A nép lelki üdvét szem előtt tartva szorgalmazta a népmissziók és triduumok tartását, amelyekre a jezsuita atyákat kérte fel.

A kálmándi Jézus Szíve-szobor

A Zárdatemplom Szent József-oltára

A gondjára bízott egyházmegyét püspöki működésének kezdetén Jézus Szentséges Szívének oltalmába ajánlotta. Az irgalmas nővérek tartományfőnöknője, Schwartz Crestentia nővér a Zárda-templom egyik mellékoltárán Jézus Szíve szobrot állíttatott. Ennek megáldásakor ajánlotta fel a főpásztor egyházmegyéjét a legszentebb Szívnek. A Szent Szív tiszteletére óhajtotta az épülő új szatmári plébánia-templomot is felszentelni; de amikor előkerültek Hám János korabeli iratok, s arról tanúskodtak, hogy ő ezt Szent János tiszteletére óhajtotta felszentelni, akkor a püspök elődének óhaját tiszteletben tartotta. A Szent Szív tiszteletének előmozdításában nagy segítségére voltak a főpásztornak a jezsuita atyák.

Ugyanakkor XIII. Leó pápa ösztönzését követve, szorgalmazta a rózsafüzér-társulatok elterjedését és kötelezővé tette egyházmegyéjében az októberi ájtatosság megtartását. Megalakult az egyházmegyében a „Corona Aurea” egyesület is, amelynek papi tagjai az év minden napján a Boldogságos Szűz tiszteletére és a Szentatya szándékára szentmisét mutattak be. Szent József tiszteletének előmozdítását – amelyet a püspök már gyermekkorra óta gyakorolt – az egyházmegyében meghonosította. Szintén a Szentatya buzdítását követve szorgalmazta az egyházmegyében a Szent Család tiszteletét. Az egyházmegye minden templomába került Szent Család kép, nemegyszer a püspök saját költségén. A szentek és az ereklyék tiszteletét (Aiben Mátyás nyugdíjas papjával könyvet is íratott az ereklyék tiszteletéről) is előmozdította az egyházmegyében, megalakult a Szent Arc Társulat, és széles körben elterjedt a skapuláré viselete. Minden plébániatemplom részére megszerezte az ún. „altare privilegiatum”-ot, a kiváltságos oltárt. Az egyházmegye több templomában keresztúti állomásokat állítottak. Sok templomban elhelyezték Jézus Szent Szíve, a Lourdes-i Szűz, ill. Szent József szobrát. Temetőekben, templomkertekben és utak mentén sok helyütt emeltek a vallásos hívek kereszteteket.

A püspök saját, gazdag ereklyegyűjteményéből adakozott templomai számára, hogy lehetőleg egy templom se maradjon ereklye nélkül. Az egyházmegye híveinek száma is növekedett. Sokan kezdtek komolyan gyakorolni hitüket, mások pedig felvételüket kérték a katolikus egyházba.

A hitélet fejlődésének hivatott munkásai a papok. Ezért nagynevű elődei nyomdokán járva, és saját tapasztalatából is kiindulva (korábban az esztergomi szeminárium rektora volt) éber figyelemmel kísérte a papságra készülők lelki és szellemi előmenetelét, egyházas szellemének neveltetését. Különös gondot fordított a püspök az igehirdető tevékenység alapos elsajátítására. A lelkipásztorok zavartalan működésének előmozdítására a saját költségén évente kiegészítette fizetésüket. Püspökségének első tíz évében 53.800 forintot fordított célra (38.300 forintot a plébánosok, 15.500 forintot a segédlelkészek

fizetésének kiegészítésére). Püspöksége idején 77 papot szentelt, és valamivel több mint 70 papja hunyt el.

Az 1900. évi jubileumi szentéven a szatmári egyházmegye hívei is zarándokcsoportokban részt vettek a római ünnepeken. Maga a püspök is elzarándokolt az apostolok sírjához, és találkozott XIII. Leó pápával.

A szent helyek gondos őrzője

Körlevelében a püspök kiemeli a templomi díszek és ékességek fontosságát. A püspöki székesegyház a főpásztor jegyese, ezért külön figyelmet szentelt annak szépségére.

Az ő működése idején cserélték le a Székesegyház zsindefe-
des tetőjét s a kupolát vörösréz fedéllel, az egész templomot külső-
leg is teljesen renováltatta. Rendbehozatta a templom sekrestyéjét és
a kriptát. Új miseruhákat, albákat, karingeket és misekönyveket vett.
A kelyheket aranyoztatta, a Hám-féle monstranciát és istentiszteleti
tárgyakat kijavíttatta és aranyoztatta. Tomán Félix ljubljanai mester-
rel új főoltárt készíttetett carrarai márványból. A mellékoltárokat mű-
márvánnyal restauráltatta. Az összes oltárt aranyoztatta. Az oltárok
festményeit restauráltatta, a Szent István, a Szent János és a Gonzága
Szent Alajos oltárfestményeket pedig újrafesttette. A templom négy
mellékajtaja fölé Szűz Mária életéből festetett négy jelenetet. A nagy-
kupola freskóját felújították, és egyúttal a művész a tizenkét éves Jézust
hallgató tömeg közé festette b.e. Hám János és Meszlényi Gyula püs-
pököket, ill. Szabó István apát-prelátust.

A Székesegyház felújítása volt Meszlényi püspök ajándéka a szá-
zadik születésnapját ünneplő egyházmegyéjének. A templom újjászen-
telése 1904. december 8-án volt, ugyanekkor megemlékeztek a Szeplő-
telen Fogantatás dogmájának 50. évfordulójáról is. Ám ezt a szentmisét
a püspök – aki ebben az évben ünnepelte Máriapócson aranymiséjét
– egészségi okok miatt már nem tudta befejezni. Egyúttal ez volt utol-
só nyilvános működése az egyházmegye élén.

A józsefházi római katolikus templom

A nagysomkúti
római katolikus templom

1896-ban elkészült a székesegyházi plébánia palotaszzerű épülete.

A püspök megkülönböztetett figyelmet szentelt az egyházmegye területén található festmények, szobrok, múzeális tárgyak beszerzésére, ápolására. Kezdeményezésére összegyűjtötték az egyházmegyében fellelhető ilyen jellegű tárgyakat. Az általa indított kezdeményezés következtében száznál több festményt, szobrot, kegytárgyat sikerült összegyűjteni. Ezek jó része képezi a 2008. augusztusában megnyíló és a püspökről elnevezett múzeum anyagát.

A főpásztornak gondja volt egyházmegyéje többi templomára is. Különös gondot fordított azon vidékekre, ahol a híveknek távolabbi helyre kellett elmenniük, hogy szentmisén vehessenek részt. Ilyen meg-

fontolásból két saját hatáskörű lelkészséget alapított: Nagysomkúton – az erdélyi egyházmegye fennhatósága alól nemrég került a szatmári egyházmegye területére – és az Ung vármegyei Csapon. Ugyanilyen saját hatáskörű lelkészséget szeretett volna az Avasban is létrehozni, de ez a terve nem valósult meg.

A hívek lelki gondozása szempontjából nagyon fontosnak tartotta, hogy a plébániák, lelkészségek, filiák a hívek számának megfelelő nagyságú, s jól megközelíthető templommal rendelkezzenek. Püspöksége idején ezért kezdeményezte és támogatta 16 templom építését,¹ számos templom² és kápolna³ felújítását, átalakítását (részleges – külső vagy belső – vagy teljes)⁴ renoválását.

Az egyházmegye centenáriumának évében Szatmárnémeti városa számára megépítette a Tűzoltótornyot.

A szentmise értékének és méltóságának kiemelése miatt a plébániák istentiszteleti tárgyait a szolgálathoz illő eszközökkel helyettesítette. Ezért püspökségének első tíz évében az egyházmegye területéről

¹ Időrendben: Gilvács (1888), Királymező (1890), Lakárt (1890), Porubka (1891), Nagydobos (1892), (Bereg)Surány (1892), Mátészalka (1893), Fekesháza (1896), Nagysomkút (1896), Visk (1897), Szolyva (1900), Lajosvölgyhuta (1901), Fernezely (1902), Csap (1903), Nevetlenfalu (1903), Szatmárnémeti: Szent János templom (1902-1905). Megkezdték (1904) a munkácsi templom építését.

² Nagydobos (1891, Puszadobos filiája), Halmi (1895), Barlafalu (1896), Székó (Jenke filiája, 1898), Bucus (1899, Beregszász filiája), Fajna (1900, munkástelep Felsővisó mellett), Órdarma (1901), Pósháza (1901), Új-Huta (1901, Barlafalu filiája), Alsó-Fernezely (1902), Nevetlenfalu (1902), Szolyva (1902, Tövisfalva filiája).

³ Kápolnák: Csomaköz (1899, temetőkápolna), Ungvár (1900, új kórházi kápolna), Szobránc (1901, kápolna a fürdőben), Nagykaroly (1899, magánkápolna a Károlyi kastélyban), Szerenye (1902, temetőkápolna).

⁴ Templomok teljes renoválása: Nántú (1894, + új torony), Bustyaháza (1895, Visk filiája), Dubin (1895), Mátyfalva (1898, Fancsika filiája), Szamosdara (1899), Mezőpetri (1899), Mezőfény (1899), Csomaköz (1899), Aknasugatag (1899), Pátyod (1899, tetőzet és torony), Komlódtótfalu (1899), Kerekhegy (1900, Técső filiája), Mezőcsenger (1900), Fehérgyarmat (1900), Túrterebes Dónát kápolna, Szatmárcseke (1901), Dolha (1903), Klacsanó (1903), Szatmárnémeti Székesegyház (1904). Belső renoválás: Túrterebes (1900), Halmi (1900), Papos (1900), Túrterebes (1900), Császlóc (1901), Nagybánya, Minorita templom (1901), Pálóc (1901), Radvánc (1901), Szatmárcseke (1901), Szinérváralja (1901), Nagyszőlős (1902), Nagyzalacska (1902), Rónaszék (1902), Szatmárnémeti Zárda templom (1902), Vajnatina (1902, Tiba filiája). Külső renoválás: Márokpapi (1899, tetőzet), Császlóc (1901), Kőkenyesd (1901), Mezőkaszony (1901), Tiba (1901, tetőzet), Zajta (1902, tetőzet), Kiskapos (1902).

156 rézkelyhet gyűjtött össze és vont ki a forgalomból. Ezeket ezüst vagy más fémből készült – de ezüstkupás – kehellyel helyettesítette.

A nép tanítója

A püspök szívügyének tartotta az iskolákat, mert ezek az emberiség művelését, az erkölcsök nemesedését, a szív- és a szellemi képzést szolgálják. Ezért folyamatosan arra törekedett, hogy a katolikus iskolák küldetésüket betöltsék, a tanárok kellően felkészültek, kifogástalan erkölcsűek és a hitben jártasak legyenek. Ezért nemegyszer a saját költségén hozott áldozatot a tanárok fizetésének kiegészítésében.

Számos új iskolát is alapított, így Nagykárolyban elemi fiúiskolát, Beregszászon és Szerednyén leányiskolát, Erdődön óvodát és leányiskolát. Az iskolákat a Szatmári Irgalmas Nővérek gondozására bízta.

Az elemi iskolák 20. század eleji államosításakor a püspök nem engedte a szatmári elemi fiúiskola államosítását, lemondott a város mint kegyúr által eddigi anyagi támogatásáról és az iskolát saját pénztára terhére átvette.

Az Irgalmas Nővérek pártfogója

Meszlényi püspök felismerte a Hám János által alapított Szatmári Irgalmas Nővérek Kongregációjának fontosságát az egyházmegye életében; ezért megkülönböztetett figyelmet szentelt annak, hogy hivatásuknak és boldogemlékű alapítójuk szándékának megfelelően tevékenykedjenek. Új fiókházak nyíltak a püspök kezdeményezésére: Szatmárnémetiben a Szent József árva és lelencház (1888), Beregszászon a kórházban (1890), Szerednyén a leányiskolában (1891), Nagykárolyban a leányiskolában (1892), Munkácson a kórházban (1893), Máramarosszigeten a kórházban (1893), Beregszászon a leányiskolában (1895), Szatmárnémetiben a kórházban (1896). Szülőfalujában, a Fehér megyei Velencén a püspök megvásárolta szülőházát, ahol óvodát

és leányiskolát alapított a saját költségén, és ezeket is az irgalmas nővérek gondoskodására bízta.

1902-ben a nővérek új rendházat alapítottak az Egyesült Államokban, a pensylvániai Braddock városban.

A karitatív főpásztor

A püspök nagyon jól tudta, hogy az igaz hit igaz cselekedetekben nyilvánul meg. Szatmárnémeti városa a püspök jószívűségét még püspöki székhelyére való érkezése előtt megtapasztalhatta. 1888 tavaszán a kiáradt Szamos nagyon sok embert döntött a nyomorba. Meszlényi Gyula kinevezett szatmári püspök 800 forintot küldött leendő székváros lakóinak, ill. európai méretű gyűjtést szervezett, amelynek következtében több mint 40.000 forint gyűlt össze.

A különböző nemes célokra alapítványokat hozott létre, a begyűlt összegekről pedig évente a körleveleiben részletes kimutatást tett. Minderre a főpásztort nem dicsekvés szelleme vezette, hanem, ezzel is a jócselekedetek gyakorlására akarta sarkalni papjait és híveit. Püspöksége első tíz évében közel 390.000 forintot, míg haláláig összesen több mint 650.000 forintot költött ilyen célokra.

A szeretetgyakorlatok elterjedése végett a püspök szorgalmazta a Szent Antal kenyere néven ismert hitbuzgalom előmozdítását.

Nagykárolyban gróf Károlyi Istvánné és leánya gróf Károlyi Gyuláné jótékonyága révén megalakult a Melinda-árvaház.

A püspök Hám János példáját követve télen fát osztott a szegényeknek; csizmákat és ruhákat a szegény iskolásoknak; ebédet, meleg ételt a tanyákról bejáró szegény tanulóknak. A szegény, de tehetséges diákoknak maga fizette a tanulmányi költségeket. Tűzvész vagy árvíz idején az első volt az adakozásban. Évente egy bizonyos összeg erejéig kiváltotta a szegények tárgyait a zálogházból, sőt házbéreiket is rendezte.

Az ökumenikus főpásztor

Meszlényi Gyula már komáromi plébánosként a keresztény felekezetek egymás melletti békés együttélésének híve volt. Tapintatosságával a lehető legjobb viszonyt teremtette meg a katolikus plébánia és az erős református egyház között. A városba való megérkezésekor az őt váró hatalmas tömeg előtt a pályaudvaron a következőket mondta: „Hírem jobb, mint magam vagyok! Nem balzsamot hoztam én, hanem szerető szívet s midőn a város földjére léptem, azon perctől kezdve szatmári vagyok és az is maradok. Említé nagyságod (ti. a város polgármestere, aki őt az állomáson köszöntötte), hogy itt több vallásfelekezet él. Ne féljenek tőlem! Komárom városában rövid 15-16 évig voltam plébános, hol szintén különböző felekezetek vannak és együtt a legnagyobb egyetértésben és barátságban éltünk. Én a szeretet és a béke apostola vagyok!” Mindezt püspökké szentelésekor is ki akarta fejezni, hiszen a szentelő Császka György szepesi és Bende Imre besztercebányai püspökök mellett szentelésekor a keleti szertartású Pásztélyi János munkácsi görög katolikus püspök asszisztált.

Felhasznált irodalom:

- A Szatmári Püspöki Egyházmegye Emlékkönyve fennállásának századik esztendejében (Schematismus Centenarius) 1804/1904, Szatmár, 1904.
- BOROVSKY SAMU (SZERK.): Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár-Németi sz. kir. Város, Budapest (1907).
- Circulares Litterae ad venerabilem clerum almae diocesis Szatmáriensis ab ordinatu 1887-1905.
- ILYÉS CSABA (SZERK.): A Szatmári Egyházmegye Jubileumi Sematizmusa, Szatmárnémeti, 2006.
- MUHI CSILLA: Egyház és város. A Szatmári Római Katolikus Püspökség szerepe Szatmárnémeti modern városképezés kialakításában, Szatmárnémeti 2004.
- SÍPOS FERENC: A szatmári egyházmegye története I-IV (ms).

Meszlényi Gyula szatmári püspök szociális tevékenysége

Dr. Schupler Tibor

Jelmondatának megfelelően (*Dilectione et pace*) a püspök szeretettel és békével szolgálta az egyházmegye híveit. Szorgalmasan, következetesen és kötelességtudóan végezte a rá háruló feladatokat. Nem kereste a feltűnést, a nyilvánosságot, nem avatkozott be a napi politikába. Püspöki tevékenységét talán az a közmondás jellemzi a legtalálóbban: lassú víz partot mos.

Szatmárra érkeztek sokan gyűltek össze a püspököt fogadni és köszönteni. Az egybegyűlteknek a következőket mondta az új főpásztor: „Nem vihetek nagy hírnevet Szatmárra, de elviszem szívemet, mely Istenért, az egyházért és az én szeretett egyházmegyémért fog dobogni! Csakhamar az a gondolat támadt bennem, hogy ha már püspöknek kell lennem, hogyan fogok én egy olyan püspökséget elfoglalni, melynek székében harminc éven át a szentéletű Hám püspök ült. Megtaláltam nyugalmamat abban, hogy talán éppen egy ilyen püspöki székben Hám Jánosnak az égből nyújtott jobbja, dicső példája és közbenjárása fog engem vezetni és erősíteni... Hám János szentéletű püspök hamvai felett szenteltetem magam!”¹

¹ SIPOS Ferenc, *A szatmári egyházmegye története*, (kézirat), I-II, *A főesperességek története a Szatmár-i egyházmegyében, A reformáció kora a szatmári egyházmegyében*, Szatmár é. n., 197. old.

A püspökszentelési előkészületeket megzavarta az 1888. március 14-i árvíz, mely a város jelentős részét elöntötte.² Összedőlt házak, hajléktalanok és földönfutóvá vált emberek, kétségbeesett lakosok maradtak a pusztítás nyomán.

Az akkori, még csak kinevezett főpásztor volt az első, aki a bajbajutottak megsegítésére jelentős pénzüsszeget küldött, és kezdeményezése nyomán európai méretű adakozás indult meg. Simor János primás 1000 forintot, Hirsch Károly bankár 15 000 forintot adott. A gyűjtés során több mint 40 000 forint jött össze, melyet a város vezetősége osztott ki az árvízkárosultak között.

Az árvíz okozta pusztítást a város hamarosan kiheverte, a törvényhatóság pedig egymillió koronás kölcsönt vett fel a töltésrendszer korszerűsítésére, hogy elejét vegye az újabb szerencsétlenségeknek.³

A főpásztor szerette a szegényeket, s lehetősége szerint találékonan segítette őket. Ebben is nagy elődjének, Hám Jánosnak a példáját követte: fát osztott télen a rászorulóknak; cipőt-ruhát adott a szűkös anyagi körülmények között élő gyerekeknek; katasztrófák (tűzvészek, árvizek) alkamával elsőként segített; a zálogházból bizonyos összeg erejéig kiváltotta a szegények értéktárgyait; elszegényedett családoknak kifizette a lakbért.⁴

² „Az 1888-as árvírről a következő feljegyzést találtam: Az árvíz elborította az ún. Gyehennát: a Báthory, Zrínyi, Diána és a Vágóhíd utcákat. Ebből az időből maradt fenn Szatmáron ez a szólás: «Várják, mint a Fazekas utcaiak az árvizet»/A Báthory utca régi neve Fazekas utca volt/. A városba először a Kölcsey utcán tört be. Az Irgalmasok (Mizeriek) rendháza körüli térség is víz alatt állott. A Kölcsey utcán és a Vörösmarty utcán földből és trágyából gátakat raktak az ár elé. A Vörösmarty utcán a Fögel-háznál volt a gát. Ez alkalommal 27 utca, 523 telek került víz alá s 210 ház összedőlt. A Szamos a régi medrét keresve ellátogatott a két Víz utcába /Arany János és Vörösmarty utca/. Az árvírről az Atheneum Nagy Képes Naptára /1889/ két képet közölt: az egyik a víz alatt álló Zrínyi utcát, a másik az István teret mutatja az Irgalmasok rendházával. A várost fenyegető gyakori árvizeknek töltések emelése és a vízszabályozás vetett véget. 1897-ben kiépítik a 7,7 km hosszú töltést, melynek a Közúti hídtól a Vágóhídig terjedő része az 1395 m hosszú téglalafal.” Sipos Ferenc kéziratos hagyatékából.

³ BOROVSKY Samu (Szerk.) *Magyarország vármegyéi és városai sorozat, Szatmár-Németi sz. kir. város*, Budapest é. n. (1907), 297. old.

⁴ SÍPOS Ferenc, *A szatmári egyházmegye története*, (kézirat), I-II, *A főesperességek története a Szatmár-i egyházmegyében, A reformáció kora a szatmári egyházmegyében*, Szatmár é. n., 205. old.

Szatmárnémeti látképe a XIX. század végén

„1898. február 1-jén mintegy 2000 szegény kapott tűzifát.” (Névsoruk a plébánia irattárában).⁵

„1892-ben a püspök a városi szegényeknek készpénzben és fában a plébánia útján 1168 Ft-ot osztott ki.”⁶

A másik fontos terület, ahol ugyancsak megmutatkozott a püspök szegények iránti jósága, figyelmessége és szeretete, az az iskolaügy és nevelés volt. Ezért az ügyért szívesen hozott áldozatot, ha az iskolába járók és az iskolafenntartók kellő anyagi vagy pénzügyi eszközök hiányában voltak. Tandíjat fizetett azoknak a tanulóknak, akiknek a szegénység miatt félbe kellett volna hagyni az iskolai tanulmányokat. Ebédet, meleg ételt adott a tanyákról gimnáziumba járó szegény diákoknak.

Amikor 1893-ban az ekkor hozott törvény a tanítók fizetésének minimumát 300 forintban határozta meg, a püspök a szegényebb taní-

⁵ Historia Domus, Székesegyház

⁶ Historia Domus, Székesegyház

tók fizetésének kiegészítését a saját terhére vállalta. Ez akkor évi 2184 Ft. kiadást jelentett számára.⁷

Irsik Ferenc a Püspöki Tápintézzettel kapcsolatban írja: „Az intézeten kívül még 15 ún. juskulista nyer naponta élelmezést, kik mint szegény tanulók, délben az intézet előudvarában csoportosulnak bögréikkel. Ezekből válogatják ki aztán egy részét az ingyenes növendékeknek. (...) Ez a szép szokás nem olyan régen, a nagyméltóságú Meszlényi Gyula püspöksége alatt honosult meg.”⁸

Főpásztorkodása idején figyelme a korabeli alapítványok támogatására is kiterjedt: „A tizennégy év alatt tett alapítványok, melyek között foglaltatnak azon összegek is, melyek saját adományait tüntetik fel, számokban: 655.742 forint és 14. krajcár-ra rúgnak.”⁹

Életét, püspöki tevékenységét méltóképpen jellemzi a következő megállapítás:

„Ily tevékeny és a testi és lelki irgalmassági cselekedetek mint aranyszálak által dúsan átszőtt életpályát folytatott püspök urunk, mint méltó és érdemes utódja nagynevű Elődjének.”¹⁰

⁷ SIPOS Ferenc, *A szatmári egyházmegye története*, (kézirat), I-II, *A főesperességek története a Szatmár-i egyházmegyében, A reformáció kora a szatmári egyházmegyében*, Szatmár é. n., 204. old.

⁸ IRSIK Ferencz, *Boldog emlékü Hám János szatmári püspök élete*, Pázmány-Sajtó, Szatmár 1894. 174. old.

⁹ *A Szatmári Püspöki Egyházmegye Emlékkönyve fennállásának századik esztendejében (Schematismus Centenarius) 1804-1904.*, Pázmány Sajtó, Szatmár 1904. 69. old.

¹⁰ *A Szatmári Püspöki Egyházmegye Emlékkönyve fennállásának századik esztendejében (Schematismus Centenarius) 1804-1904.*, Pázmány Sajtó, Szatmár 1904. 71. old.

Meszlényi Gyula püspök elindítja Hám János boldoggá avatása ügyét

Dr. Bura László

Hám János, a szatmári egyházmegye egykori püspöke boldoggá avatási eljárása ügyében Meszlényi Gyula püspöknek a megindított boldoggá avatási eljárásokra az egyházi gyakorlatában évszázadok óta érvényes eljárás mód szerint kellett eljárnia.

Az 1857-ben elhunyt püspök boldoggá avatási eljárását a püspök azért kezdeményezhette, mert a boldog jelöltet Isten népe szentnek tartotta. Már kortársai is szent életűnek tartották, ezt életmódja, erényei alapozták meg, sőt (legalább) két beteg meggyógyulását már akkor közbenjáró imáinak tulajdonították.

Nagyon lényeges: életszentségének híre az egyházmegyében (mind a papság, a szerzetesek és a világi hívek körében) folyamatosan tovább élt a halála után eltelt három és fél évtizedben. Ennek bizonyossága Breznay Béla (mezőpetri plébános) 1893-ban írott cikke is, amelyben a boldog emlékü püspök remélhető kanonizációjáról ír.

Annak bizonyosságául, hogy a boldog jelölt emléke elevenen él az egyházmegye papsága és hívei körében – elsősorban azért, hogy ezt a Szentté Avatási Kongregációban is megismerjék – Meszlényi Gyula püspök megbízásából Keszler Ferenc latin nyelvű munkát írt Hám János emlékééről (*Memoria Servi Dei Joannis Hám, episcopi olim Szatmáriensis 1827 – 1857*,¹ amelyet azután a püspök számos példányban Rómában terjeszt.

¹ Szathmarini [= Szatmárnémeti], 1893.

Zahorai János: Hám János arcképe (szatmári Zárdatemplom)

Ugyancsak a püspök megbízásából Irsik Ferenc megírta a *Boldog emlékü Hám János szatmári püspök élete*² című könyvet.

Mint hogy a boldoggá avatási eljárás megköveteli a jelölt minden írott munkájának számbavételét és elemzését is, ezért a püspök megbízta Brázay János mezőpetri plébánost, hogy gyűjtse össze a Hám János püspök kéziratban megtalálható szentbeszédeit, majd kiadatta őket *B.e. Hám János szatmári püspök egyházi Szentbeszédei I – II.* címen.³

A boldoggá avatási eljárás megkívánta minden, a jelöltre vonatkozó kézirat (írás) számbavételét is, ezért az 1896. április 15-i IV. számú

² Szatmár, 1894.

³ Szatmárnémeti, 1894. – Ugyanő 1904-ben kiadta szentbeszédek III. kötetét is.

körlevelében közölt 671/1896. számú rendeletével a püspök arra kérte a plébánosokat, hogy minden Hám János személyére vonatkozó kéziratot (lemásolásuk végett) hat héten belül juttassanak el a püspökségre.

Ezt követően Meszlényi Gyula kinevezhette Hám János boldoggá avatási ügyének a posztulátorát (felperesét). Erre a tisztségre Kádár Ambrus kanonokot nevezte ki, aki tehát ügyintéző és Róma felé az összekötő lett.

A kinevezett posztulátor ezután írásban kérhette / kérte az egyházmegye főpásztorát, hogy vezesse be a boldoggá avatási eljárást, mellékelhette a boldog jelölt rövid életrajzát, nyomtatott írásait (beszédét), a kihallgatásra javasolt tanúk névsorát.

Meszlényi Gyula püspök ezt követően megalapította a boldoggá avatási eljárás lefolytatását végző Egyházmegyei Bíróságot. A bíróság ügyészévé (promotor iustitiae) Binder Endrét⁴, helyettesévé Fásztusz Eleket, a bíróság jegyzőjévé Hámon Róbertet nevezte ki. A bíróság vezetője az eljárás ügyrendje értelmében maga a püspök volt.

Ezt követően kérhette/kérte a Szentté Avatási Kongregáció engedélyét az eljárás megkezdésére. A Kongregáció jóváhagyását követően a boldog jelölt Hám János megnevezése – az egyház hagyománya szerint – Isten Szolgája.

Minden egyházközségben kihirdették a boldoggá avatási eljárás megindításának tényét, közölték a korabeli sajtóban is. Az eljárás menetéről való tájékoztatás azt is közölte, hogy Isten Szolgáját még nem illeti meg a boldogoknak kijáró tisztelet. A boldoggá avatásához pedig az egyház által hivatalosan elismert csoda szükséges.*

Megkezdődhetett a gyakorlati munka, a tanúkihallgatások és a (kinevezett) teológus szakértők munkája.

A tanúkihallgatásokra 1896. november 11 – 1898. január 27-e között került sor. A tanúkihallgatások tizennégy hónapja folyamán 31 ta-

⁴ A latin nyelvű okiratban Andreas Binder, a magyar nyelvű iratokban Endre. (*A szatmári egyházmegye Emlékkönyve fennállásának századik esztendejében (Schematismus centenarius) 1804-190.* Binder András néven említi (vö. 108. oldal), hasonlóképp *A Szatmári római katolikus egyházmegye író papjai*. Összeállította Tempfli Imre és Sípos Ferenc, Szatmárnémeti, 2000 – Binder András néven említi.)

nút hallgattak ki. Kihallgattak 14 egyházmegyes papot, 1 szerzetest, 13 világi férfit és 3 nőt.⁵

A kihallgatásra a posztulátor több (még négy) tanút javasolt, akiket azonban nem sikerült kihallgatni, egyikük elhalálozott, három tanú pedig idős korukban bekövetkezett súlyos betegségük miatt nem voltak kihallgathatók.

Az Egyházmegyei Bíróság által elkészített kérdőív Hám Jánossal (személyével, életével, cselekedeteivel) kapcsolatos 154 kérdést tartalmazott. Magától értetődően, az eskü alatt valló tanúk csak az általuk ismert körülményekre vonatkozó kérdésekre kellett válaszolni. Közvetlen vagy közvetett ismereteikről azonban részletesen, aprólékosan kellett nyilatkozniuk.

A kihallgatási jegyzőkönyvek terjedelme 350 (kézzel írott) ív. A magyar nyelvű tanúvallomásokot lefordították latin nyelvre.⁶ A Szentté Avatási Kongregációnál a jegyzőkönyvek alapján elkészült 100 oldalas latin nyelvű összegezés, 22 fejezetben a következőket tartalmazza:

1. A tanúk névsora, adatai
2. Isten Szolgája születési helye, hazája, szülei
3. Papsága
4. Püspöki hivatala
5. Erényei általában (Mindig igazat mondott; Követendő; Hűséges volt, csodálták; Példa volt; A sarkalatos erényeket gyakorolta; A mindennapokban mindenkinek javasolt erényei; Minden erényt hősies mértékben gyakorolt; Okossága és mértékletessége; Igazságossága; Alázatossága; Szüzessége, engedelmessége, szerénysége).
6. Teológiai erényei: hite
7. Hősies reménye

⁵ A tanúk névsora: Aiben Mátyás, Balla János, Báthory János, Cseh János, Cseh Jánosné [Szuházi] Valéria, Csorba Sándor, Csucsay István, Deli Pál, Demidor Ignác, Fazekas József, Frank József, Gábrriel András, Gáspárdy Rudolf, Hámon József, Hampel János, Keszler Ferenc, Kovách Eduárd, Nagy Vince, Novák Antal, özv. Lengyel Zakariásné, özv. Papp Endréné, Rátz Pál, Ruprecht Antal, SárGay Tamás, Schönherr Ágoston, Szabó Károly, Zagyva István, Zolcsák János.

⁶ A Szentté Avatási Kongregációhoz eljuttatott ügyiratsomó természetesen tartalmazza mind a magyar nyelvű nyilatkozatokat, mind ezek latin fordítását.

8. Hősies szeretete
9. Hősies felebaráti szeretete
10. Hősies okossága
11. Hősies igazságossága
12. Hősies erőssége
13. Hősies mértékletessége
14. Hősies szegénysége
15. Hősies szüzessége
16. Hősies engedelmessége
17. Hősies alázatossága
18. Természetfeletti adományok és csodái életében (Előre látott; gyógyulásokat imáinak tulajdonítottak. A halálos beteg Florianus Huszár kolerából való gyógyulását 3 (vallásos) orvos (köztük egyik az Istenes Jánosról nevezett Irgalmas Rendé) egyöntetű (nyilatkozata) véleménye szerint természetes úton nem magyarázható).
19. Életszentségének híre életében
20. Halála és temetése
21. Életszentségének híre halála után
22. A Posztulátor iratai

Az Egyházmegyei Bíróság 1898. április 30-án véglegesítette a boldoggá avatás ügyiratcsomóját, Szabó István, a bíróság (helyettes) jegyzője tanúsította eredetiségüket és hitelességüket, ezt követően a püspök elküldte az ügy római mozgatójává (promotor) kinevezett Joannis Baptista Lugarinak, aki az ügyiratcsomót átadta a Szentté Avatási Kongregációnak.

Mazarella bíboros, a Kongregáció Prefektusa 1898. július 5-én írta alá a Dekrétumot, amelynek értelmében az ügyiratokat érvényesként elfogadták, s az eljárás folytatás ellen nem emeltek kifogást: *Nihil obstare quominus ad ulteriora procedi possit.*

(Az ügyiratcsomót a Vatikáni Titkos Levéltárban: 4770-4772. Decr. S Script. (Arch.) I. 18. szám alatt helyezték el.)

Egyházművészet

Meszlényi Gyula püspöksége idején

Muhi Sándor

A Szatmári Római Katolikus Egyházmegye történetében Hám János életműve után talán Meszlényi Gyula tevékenysége a legjelentősebb. 17 évi püspöksége idején (1888-1905) 24 templomot építtetett vagy renováltatott, gyakran a saját költségén¹. Egy részük a megcsonkult egyházmegyénkben található, sok pedig a szomszédos országokban. Tanulmányunkban elsősorban a mai egyházmegyében található épületekkel foglalkozom.

Meszlényi Gyula idején ünnepelte az egyházmegye fennállásának 100. évfordulóját, s ő, a centenárium püspöke, kötelességének tartotta a jubileum bátor tettekkel, alapításokkal való méltó megünneplését. Ilyen jelentősebb megvalósítása volt többek között a székesegyház teljes felújítása, ekkor épült a szatmári Szent János templom, a Tűzoltótorony. Példaképének Hám Jánost tekintette, mindent megtett emlékének az ápolásáért és azért, hogy saját tevékenységével a nyomdokaiba léphessen. Munkájában olyan lelkes segítőkre lelt, mint Irsik Ferenc vagy Kádár Ambrus.

¹ A szatmári egyházmegye *Jubileumi Sematizmusa* adatai alapján, Szatmárnémeti, 2006.

A szatmári Székesegyház a XX. század elején

Szatmárnémeti és Szatmár megye a millenniumi századfordulón

Ahhoz, hogy megérthessük ezt a termékeny, lendületes, kezdeményezésekkel teli, dinamikus időszakot, ismernünk kell a város, az egyházmegye, a térség állapotát. A századforduló éveit, évtizedeit „békebeli időknék”, nevezik, ez ugyanis az Osztrák-Magyar Monarchia (1868-1918) pénzű idősze volt, az iparosodás, polgárosodás éveinek korszaka. A Szatmári Egyházmegye és Szatmárnémeti - Hám János által lefektetett alapokon - történetének gazdasági szempontból egyik legmozgalmasabb időszakát élte, és ez kihatott az egyházművészet fejlődésére is. Addig soha nem tapasztalt építkezési láz lett úrrá a megyeközpontban. Iskolákat, templomokat, közintézményeket, bankokat létesítenek, kövezték az utcákat, parkosították a város tereit, új szórakozóhelyek létesültek. Az építészetben egymással párhuzamosan két irányzat vált uralkodóvá. Az első a közintézmények monumentá-

A Tűzoltótorony avatása (1904)

lis épületeinek dominánsan újklasszicista, de olykor az eklektikával is rokonítható stílusa. Ekkor épült Szatmárnémeti állomása, a törvényszék épülettömbje, a régi városháza, a Faipari Iskola, a városi színház, két kaszárnya, az Osztrák-Magyar Bank épülete, a posta, több állami népiskola. Lényegében ezekben az években alakult ki a város építészeti arculata.

Sokfélék és mégis egységes hatásúak ezek az épületek, hiszen Szatmár megye ebben az időszakban egy hatalmas, jól szervezett, virágzó birodalom része, amelyben a különböző minisztériumok mellett

működő tervezőintézetek hozzájárulásával, segítségével épül szinte minden és ezzel az európai színvonal az építészetben térségünkre is jellemzővé válik.

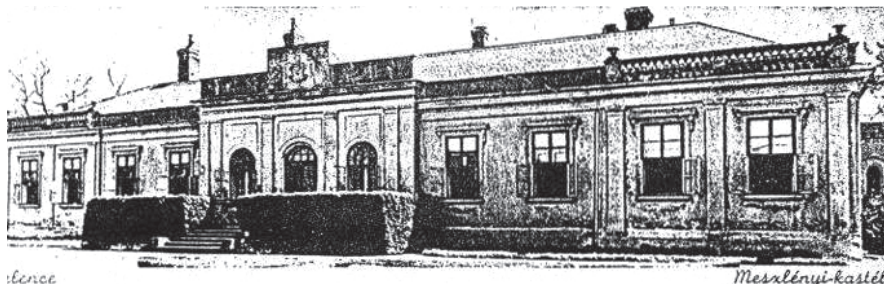
A másik vonulat, a szecessziós stílus irányzata, jelesen annak a Lechner Ödön és iskolája által létrehozott magyaros változata. Ebben a stílusban épült a Pannónia Szálloda és ennek a stílusnak a jegyeit viseli több tucatnyi bér- és magánház a régi városközpontban, illetve annak környékén.

Ebben az időben Budapest, de Gráz, Bécs és München is valahogy közelebb volt Szatmárhoz, mint a világháborúk korában. A Pannónia Szállót Zsolnay kerámiával díszítették, az egyházmegye templomai számára tiroli műhelyek készítettek szobrokat, oltárokat, festményeket, a székesegyház márvány főoltárát Ljubjánában faragták, díszítették, az egyházmegye templomai számára olyan budapesti kiválóságok készítettek oltárképeket, mint Barabás Miklós vagy Than Mór.

A „Monarchia” néhány évtizede még divatos szidása helyett ideje volna azt is számba venni, hogy mi mindennel tartozunk egykori szövetségeseinknek.

Származás

Meszlényi Gyula Fehér megye alispánjának, Meszlényi Károlynak másodszülött fia volt, Velencén született 1832-ben. XVIII. század-

A családi ház (Meszlényi-kastély) Velencén

ban épült szülőházát, a püspök a későbbiekben zárdának alakíttatta át. Az épület, a családi ház jelenleg siralmas, romos állapotban van, holott megérdemelné megjavítását, hiszen a Meszlényi család egyik ágából származott Kossuth Lajos felesége is.

Püspöksége idején épült

Meszlényi Gyula püspöksége 17 éves időszakban épült a szatmári Katolikus Kaszinó, az ungvári iskola és a Gizella Ház. A szatmári Katolikus Kaszinót eredetileg a vele szemben álló törvényszék épületéhez hasonlóan újklasszicista stílusúra tervezték, ezt később módosították.²

Tudjuk, hogy püspöksége idején a következő templomok létesültek: Szatmár, Szent János templom (1902-1905, Románia), Gilvács, (1888, Románia), Királymező (1890, Kárpátalja), Lakárt (1890, Szlovákia), Porubka (1891, Szlovákia), Nagydobos (1892, Magyarország), Surány (1892, Magyarország, Beregsurány), Mátészalka (1893, Magyarország), Nagysomkút (1896, Románia), Fekésháza (1896, Szlovákia), Visk (1897, Kárpátalja), Szolyva (1900, Kárpátalja), Fernezely (1902, Románia), Csap (1903, Kárpátalja), Nevetlenfalu (1903, Kárpátalja), Lajosvölgyhuta (1901, Románia)

A következő templomokat alakíttatta át, újjátta fel: Nántú (Románia), Halmi (Románia), Bustyaháza (Kárpátalja), Mátyfalva (Kárpátalja), Nagymadarász (Románia), Nagytarna (Románia), Józsefháza (Románia)

Részt vállalt a püspöki palota bővítésében is, ahol az összekötő épületrészt, könyvtárat az ő idején, 1892-ben építették

1904 december 8-án volt a megújított székesegyház átadása. A püspök az ünnepségen rosszul lett, néhány hétig az egyházmegyét ágyból irányította, 1905. március 12-én halt meg, 73 éves korában.

² A tervrajzokat az Egyházmegyei Levéltárban őrzik.

A Széchenyi-utca a püspöki palotával (1909)

Az építészeti szempontból nem mindig kiemelkedő, de egyházi szempontból rendkívül fontos megvalósítások mindegyikének szám-bavételekor fájó szívvel állapíthatjuk meg, hogy a püspök által épített vagy renováltatott 24 templom közül 13 ma már nem tartozik az egyházmegyéhez, de bemutatásukra helyszűke miatt sem vállalkozhatunk.

A fentiekben felsoroltak közül építészeti és képzőművészeti szempontból a legjelentősebb megvalósítás a szatmári Szent János (Hildegárda) templom. A város akkori legszebb, legegységesebb temploma építésének gondolata Hám János idején merült fel, Meszlényi Gyula idején valósult meg, de már csak utódja, Boromisza Tibor szentelhette fel.³

³ A különböző épületek, festmények, oltárképek leírásánál a művészeti értékek általam készített (2004-2008) egyházmegyei leltárának anyagát használtam fel. Ez az anyag kéziratban és digitalizált változatban a püspökségen található.

A szatmári Szent János templom

Meszlényi Gyula 1901-ben döntött a templom építéséről. A feljegyzések szerint a püspök Ungba utazott, hogy megvásárolja a Sztáray grófok kastélyát nyaralónak, útja során azonban meggondolta magát és úgy döntött, hogy vásárlás helyett templomot épít. A korabeli feljegyzések arról tudósítanak, hogy az építkezés 1902 tavaszán kezdődött el azokon az alapokon, amelyeket egykor Hám János emeltetett.

A templom építése több mint 60000 koronába (hózzávetőlelesen egy 300 holdas földbirtok ára) került, amelynek a felét Meszlényi Gyula, a másik felét Kádár Ambrus kanonok fedezte. A jótévk között

a házkönyv krónikása megemlékezik még Lessenyey Ferencről és Szabó Istvánról is, az ő anyagi hozzájárulásuk már nem annyira számottevő. Részletesen ismerteti az adakozók életrajzát, címeit, érdemeit, pontos összegekről számol be, de egyetlen szó sem esik azokról a művészekről, iparművészekről, építészekről, akik ezt a „csodát” létrehozták. Valahol az irattárban minden bizonnyal van egy megsárgult lap, tervrajz, de eddig még nem sikerült a nyomára bukkanni. A feljegyzések az állítják, hogy a templom neoromán stílusban épült, ezt kapásból meg lehet cáfolni. A templom építészeti szempontból a historizmus késői szülötte. Homlokzatán neogótikus és neoromán stíuselemeket lehet felfedezni. Egyedi, egységes, színvonalas és kivételesen gazdag a templombelső díszítése, amelyről részletesebben a későbbiek során esik szó.

A millennium évében épült a nagysomkúti templom is egy gazdaságilag, kulturálisan virágzó, nagyközség számára, amelynek akkor zömmel német és román lakossága volt. Azelőtt Nagysomkút Kővárvidék székhelye volt, Teleki birtok, grófi kastéllyal, parkkal. Ebben az időszakban jellemző a németek lakta falvak templomaira a neogótika szeretete, a stílushoz való vonzódás. Egységes homlokzata van, csúcsíves ajtókat, ablakokat, díszítő jellegű támpilléreket és tornyán tűhegyes, égbetörő tornyosüveget láthatunk. Harmonikus tagolású és minden oldalról, nézőpontból egységes összehatású épület.

Építészeti szempontból említésre méltó még a gilvácsi templomocska. Különleges formájú, ívelt homlokzata félkörös ablakaival emberi arcot idéz.

A püspöki palota épülettömbjét ekkor egészítették ki a könyvtárral, illetve a székesegyházi sekrestyék, oratóriumok díszes bejáratai is ekkor készültek. A két épület stílusához igazodva, újklasszicista elemek felhasználásával alakították ki ezeket is.

A Meszlényi püspöksége idején létesített épületek nem annyira stílusukkal, építészeti erényeikkel, hanem sokkal inkább mennyiségükkel, nagy számukkal hatnak. Meszlényi Gyula jól átgondolt tervek alapján, hatalmas anyagi áldozatokkal az egyházmegye templomainak

A gilvácsi római katolikus templom

jelentős hányadát építtette újjá, illetőleg gyarapította az egyházmegyét újabb templomokkal, iskolákkal, plébániaépületekkel.

Festészet, szobrászat, díszítőművészet

Nem vállalkozhatunk arra, hogy átfogó képet nyújtsunk minden jelentős festészeti, szobrászati, díszítőművészeti megvalósításról, ezek megvalósítóiról, ezért csak néhányat említünk meg a legjelesebb alkotók, alkotóműhelyek közül: Barabás Miklós, Pietro Bazzanti, Hollósy

Simon, Gerenday Antal és fia, Scheuchl Thomas, Stuflesser Ferdinand, Adolf Vogel, Iosef Rifesser, Hans Gschil, Toman Felix, Rieger testvérek, stb.

Kik ők? A korszak európai hírnévű alkotói voltak, akik az egyházművészet terén is jelentős műveket hoztak létre.

A szatmári római katolikus egyházmegye büszkesége, a nagysomkúti templom Szent Lászlót ábrázoló oltárképe, amelyet a kor egyik legkiválóbb magyar művésze, Barabás Miklós készített 1891-ben.

A nagysomkúti római katolikus templom szentélye Barabás Miklós oltárképével

A művész Kézdimárcosfalván született, Nagyenyeden, Bécsben tanult, Bukarestben is dolgozott. Élete legnagyobb részében Budapesten élt és alkotott, ahol 37 éven keresztül az általa létrehozott Képzőművészeti Társulat elnöke volt. Az abszolutizmus korában anyagi nehézségekkel küzdött és ezért oltárképfestést is vállalt. Ezt a műfajt is kiváló alkotásokkal gyarapította, nagysomkúti oltárképe élvonalbeli mű, muzeális érték.

1889-1890 körül két nagyméretű Jézus Szíve-szobor került Bécsből a egyházmegyébe. Az egyik jelenleg Kálmándon a templomudvarban, a másik a szatmári új zárdaépület udvarán látható. Pietro Bazzanti, XIX. századi firenzei szobrászművész carrarai márványból készült gyönyörű feszületét 1892-ben hozatta Károlyi Tibor gróf, a kaplonyi kriptá oltárát díszíti.

Ebben az időszakban indult az európai hírű és az egész térség képzőművészetére máig kiható nagybányai szabadiskola, melynek alapítója, Hollósy Simon adományozta fizetségképp a vendéglátásért *Madonna* című alkotását a rónaszéki plébániának. A későbbiekben az iskola számos képviselőjének tucatnál is több műve került az egyházmegye templomaiban.

Meszlényi püspöksége idején rendelték a mezőteremi templom oltárának a szobrait Hans Gschil műhelyéből, Graz-ból.

Ebben az időszakban készítették a Zárdatemplom két impozáns, kiváló szakmai, technikai tudással kialakított mellékoltárát, a Szent József és a Jézus Szíve oltárt.

Hollósy Simon rónaszéki oltárképe

Gerenday Antal budapesti műhelyében készült az 1864-ben felállított első szatmári köztéri szobor, Kölcsey Ferenc mellszobra.⁴

A szakmát évtizedekkel később a szobrász fia folytatta, műhelyéből a századforduló táján tucatnyi szép síremlék készült megrendelésre a máramarosszigeti római katolikus temetőbe.

Toman Felix Laibach-ben (Ljubjana) készítette 1905-ben⁵ a székesegyház márvány főoltárát. Ez is carrarai márványból készült, egyik legszebb részlete a szentségház tűzzománc technikával festett, díszített ajtaja, amely az *Emmauszi vacsora* jelenetét ábrázolja.

A felújítás kapcsán cserélték ki Pesky József két oltárképét (*Szent János*, *Szent István*) Majoros Károly jelenleg is itt látható festményeire.

Gyönyörű orgonák kerülnek ebben az időszakban az egyházmegye templomaiba. Ekkor készült a budapesti Ország Sándor orgonája

A székesegyház főoltárának szentségháza

⁴ A szobor maradványai, talapzata jelenleg a Művészeti Múzeum udvarán tekinthető meg

⁵ Az oltárt a jubileumi ünnepekre rendelték, egyidőben a székesegyház általános felújításával, de kicsit megkésve, 1905-ben készült el. Még az általános felújítások előtt mondta Meszlényi Gyula színérváraljai látogatása alkalmával, hogy szívesen felcserélné a székesegyházat a színérváraljai templommal. (*Historia Domus*, Színérváralja) Ebből a kijelentésből gyanítható, kikövetkeztethető, hogy milyen állapotban volt az egyházmegye főtemploma a jubileumi felújítások előtt.

a láposbányai templom számára, és ezidőtájt kerültek Nántúre (1895) és Szokondra (1901) a Rieger testvérek orgonái, de a Zárdatemplom pompás orgonája is ebből az időszakból, 1902-ből való. A fentiek közül valamennyi ipaművészeti alkotás is.

Scheuchl Thomas, a beuroni iskola tagja, bencés festő-szerzetes, Meszlényi Gyula megyéspüspök meghívására érkezett városunkba, hogy elkészítse a székesegyház mennyezetére a *Mária, a magyarok Nagyasszonya* című kompozícióját. Művét könnyed, kifejező festésmód, élénk színezés jellemzi. Alkotása a kompozíciós tudás mellett a vonal- és színperspektíva kiváló ismeretéről is tanúskodik. Szépek a központi kompozíciót keretező arcképek, amelyek magyar női szenteket, *Szent Erzsébetet, Szent Kunigundát, Szent Margitot, Boldog Gizellát* ábrázolják.

Bizonyítékok híján csak feltételezzük, hogy a centenárium idején Scheuchl-ra és csapatára bízta a székesegyház faliképeinek felújítását,

Scheuchl Thomas: *Mária a magyarok Nagyasszonya* (székesegyház)

restaurálását, valamint Reidler János kupolafreskójának kiegészítését is Hám János és Meszlényi Gyula arcképeivel.

Ebben az időszakban tiroli, Gráz-i műhelyek sora dolgozik az egyházmegye számára, ekkor készült a nagymajtényi Pieta-szobor Adolf Vogel műhelyében, Innsbruckban.

Számos papi ruha, kiegészítő származik ebből a korból, ezeket a püspöki képtárban őrzik, néhányat a rajtuk látható püspöki címer alapján sikerült azonosítani.

A kor egyik legszebb, képző- és iparművészeti szempontból legigényesebb megvalósítása a szatmári Szent János templom (Hildegárda) belső terének díszítése. Mitől gyönyörű ez a templombelső, amelyben végeredményben egyetlen olyan kiemelkedő festmény, szobor nincs, mint amilyenek Pesky József, Orlay Petrich Soma, Barabás Miklós, Than Mór, Telepy Károly, Cimbal János, Stuflesser Ferdinand stb. alkotásai?

Valószínűleg attól, hogy a milleneum korában, az Osztrák-Magyar Monachia idején készült, egy békebeli, dinamikusan fejlődő világban, amelyben helye volt a nagy megvalósításoknak, és amelyben már szép számmal akadtak olyan művészek, iparművészek is, akik jól összehangolt csapatmunka elvégzésére is képesek voltak.

Ekkortájt díszítik a Parlament épületét, a budai Mátyás-templom felújítását Schulek Frigyes 1893-ban, tíz évvel korábban fejezte be.

Stuflesser Ferdinánd cégjele több szobron, oltáron megtalálható az egyházmegyében.

A festményeket Budán Székely Bertalan, Lotz Károly, Aggházy Gyula készítette, Szatmárnak valószínűleg be kellett érje ezek tanítványaival, illetve kevésbé ismert kortársaival. Ők is kitűnő munkát végeztek, a szatmári Hildegárda oltárai, festményei, díszítményei a szakmai igényességnek, az anyagismeretnek, az egységes, összefüggő, egymást szervesen kiegészítő képi világnak az iskolapéldái. Van mit tanulni máig ezektől a mesterektől, akik a templom legeldugottabb sarkaiban is olyan szakmai igényességgel, leleményességgel végezték a munkájukat, hogy azok értékeire, erőnyeire érdemes megkülönböztetett figyelmet szentelni.

A püspöki képtár

A püspöki képtár alapítása is Meszlényi Gyula nevéhez fűződik. Ez a fogalom az ő korában is hasonló tartalommal bírt mint manapság. Jelenleg a püspöki képtár az a gyűjtemény, amely a püspöki palota képanyagát, valamint a székesegyház régi sekrestyéjének, oratóriumának öt kis termében illetve raktárhelyiségében található művészeti anyagot foglalja magában. Ehhez tartoznak a kanonoki ház két termében, előszobájában raktározott papi ruhák, szobrok, kiegészítők, festmények gyűjteménye valamint a restauráló műhelyben felújítás alatt álló festmények, kegytárgyak túlnyomó többsége.

A püspöki képtár alapítása ugyan Meszlényi Gyula megyéspüspök idejére, a múlt századfordulóra tehető, de „képtárral” a Szatmári Római Katolikus Püspökség már az ezt megelőző időszakban, alapítása évétől rendelkezett.

A püspökség gyűjteményében számos olyan alkotás, festmény, kegykép, kegytárgy, papi ruha található, amelyek az alapítás előtti időkből, a XVII., XVIII. századból valók.⁶

⁶ Ezek származhatnak ugyan a plébániák anyagából is, de jórészüik szinte bizonyíthatóan Egerből, az osztozkodás alkalmával került Szatmárra. Ilyen a Mária Terézia féle casula, a J. L. Kracker- festmény (Emmauszi vacsora) vagy az elefántcsontból készült feszület (székesegyház) és még sok más alkotás.

A centenáriumi püspöke felismerte annak fontosságát, hogy a plébániák tulajdonában lévő képzőművészeti értékeken kívül legyen egy központi gyűjtemény is. Már akkor ebbe a gyűjteménybe tartoztak a palotát díszítő festmények, apácamunkák, hálaadó képek is, meg azok a képek, kegytárgyak, papi ruhák, amelyek adományként, hagyatékként a püspökség tulajdonába kerültek. Több kisebb méretű festmény, apácamunka hátlapján találtunk a Meszlényi-címer mellett felírást, amely azt is jelzi, hogy a kép a palota melyik termét, szobáját díszítette. Ezek száma tucatnyi, ami természetesen nem azt jelenti, hogy csak ezek a képek voltak a palotában. A képtárba kerültek a különböző okokból feleslegessé vált, de értékesnek hitt festmények, kegytárgyak is.

Több munka került ide a plébániák filiákká való degradálásakor. Olyan példákat is ismerünk, amikor oltárképek lecserélésekor (pl. a székesegyházban) kerültek festmények a gyűjteménybe. Ezeket legtöbbször azért cserélték le, mert megoldhatatlannak ítélték a felújításukat, nem értettek ehhez.

A Pannonhalmi Apátságban (Főapátsági Gyűjtemények) van egy munka – *Ceres diadalmenete*, *A Nyár*, 1580-90-es évek, 34,8/57 cm, olaj tölgyfára – amelynek a hátlapján Meszlényi Gyula szatmári püs-

Ismeretlen szerző: *Ceres diadalmenete* (Pannonhalma, Főapátsági Gyűjtemény)

pök címere látható. Ez, ahogyan a reprodukció is bizonyítja, kiemelt értéket képviselő alkotás. Megítélésem szerint a továbbiakban várható több hasonlóan régi és értékes mű felbukkanása is ugyanebből a gyűjteményből.

Ekkor került a képtárba Karl von Blaas *Szent Pétert* ábrázoló tanulmánya, a *Szent Jeromos* című festmény, vagy az egyik legszebb, legértékesebb alkotás a gyűjteményből, a XVII. századi *Golgota* című kompozíció.

Karl von Blaas: *Szent Péter* (tanulmány, püspöki képtár)

Meszlényi Gyula felismerte az apácamunkák eszmei és művészi értékeit is és ezeket besorolta a püspöki képtár rangos alkotási közé. Így őrződtek meg az utókornak ezek a különös érzékenységű, aprólékos, technikai igényességgel kivitelezett kis szentképek, ereklyetartók, amelyek nem remekművek, nem muzeális értékek, de nélkülük egészen biztosan szegényebb, szerényebb lenne ez a gyűjtemény.

Szent Benedek (apácamunka, püspöki képtár)

A püspöki képtár anyaga felújításának gondolata a jubileumi kiállítás (2004) kapcsán merült fel, s ez a rendkívül összetett és igényes munka azóta folyamatosan, megszakítás nélkül zajlik a restauráló műhelyben.

Püspöki arcképcsarnok

Meszlényi Gyula számos megvalósítása közül megkülönböztetett figyelmet érdemel a püspöki arcképcsarnok létrehozása, amely a palota teljes felújítása után válhatott újra közkinccsé. Erre a fontos megrendelésre is a centenárium kapcsán került sor. Meszlényi Gyula munkatársai, ismerősei, barátai tanácsára a Munkácson tevékenykedő, nyugdíjas rajztanárt, festőművészt, Zahorai Jánost kérte fel ennek a feladatnak az elvégzésére.

Zahorai János: *Dr. Haas Mihály* arcképe

Zahorai János: *Dr. Bíró László* arcképe

Az 1835-ös születésű művész ezt megelőzően már elkészítette az ungvári püspökök és azok elődeinek portréit, ezen kívül főispánok, helytartók, Deák Ferenc, Széchenyi István, II. Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos arcképeit is megfestette a beregvármegyei székház számára.

A Szatmári Római Katolikus Püspökség felkérésére elkészítette Klobusitzky Péter, Kovács Flórián, dr. Haas Mihály, dr. Bíró László arcképeit, ezek jelenleg a püspöki palota dísztermében, illetve emeleti folyosóján vannak. Hám Jánosról négy arcképet is készített, ezekből kettő látható jelenleg a püspöki palotában. Fischer Istvánról és dr. Schlauch Lőrincről csak azért nem készült arckép, mert róluk már voltak portrék a püspöki képtárban.

Milyenek ezek a munkák? Zahorai nem élvonalbeli alkotó, mint Kovács Mihály⁷, Barabás Miklós vagy Than Mór, de képzett,

⁷ Kovács Mihály készítette el ezidőtájt dr. Schlauch Lőrinc nagyméretű arcképét, ez jelenleg a palota dísztermének bejárata mellett, a folyosón látható.

jó művész, akinek a szakmai tudásához, karakterérzékéhez nem férhet kétség. Érett, idős alkotó, akinek kialakult stílusa van, jellegzetes festményeinek a színvilága, erről könnyen felismerhetőek alkotásai. A feladata nem volt könnyű, hiszen ebben a műfajban a hasonlóság elsődleges követelmény. A püspökség alig tudott megfelelő rajzot, képet, könyomatot a festő számára bocsátani. A meglévő anyag is elég heterogén lehetett, ebből adódnak az egymástól meglehetősen eltérő ábrázolásmódok is. Honnan tudjuk mindezt? Onnan, hogy Zahorai más és más kompozíciós megoldást alkalmazott Kovács Flórián, Klobusitzky Péter, Haas Mihány arcképeinél, pedig a festmények ugyanannak a sorozatnak a darabjai és nagy valószínűséggel valamennyi együttes bemutatásra, kiállításra készült.

A fentiekkel ellentétben a Hám János arcképekről, mind a négy festményről ugyanaz az arckifejezés, félprofil tekint ránk, ami nem csoda, hiszen valamennyinek egyetlen előképe volt.

Meszlényi Gyula arcképei

A püspöki palota vikáriusi irodájában látható Scherlig Gyula festménye Meszlényi Gyuláról, amelyik közvetlenül a nagy püspök halála után készült. Lényegében fénykép alapján készült festmény, ugyanaz a jellegzetes profil látható ezen is, mint a legtöbb Meszlényit ábrázoló festményen, domborművön, valamennyi előképe az a fotósorozat, amely a püspökről még életében készült.

Ki volt Scherling Gyula? Szatmári festő és fényképész volt a múlt századfordulón. Ez a kettős szakma, illetve a két szakma gyakori összemosódása ebben a korban természetes jelenség. Pesky Ede is fotózott a festés mellett, Szatmári Pap Károly festő- és fotóművész volt, Munkácsy Mihály Krisztus-trilógiáját sem élő modellek után, hanem előzőleg készített fotók alapján festette a művész. Nem tudom megítélni milyen fotós lehetett Scherling Gyula, de festőnek biztosan nem volt túl jó. Szakmai szempontból elég szerényre sikeredett ez az arckép is, meg sem közelíti Zahorai János arcképeinek színvonalát. Ezért kérhet-

Tóth Gyula: *Meszlényi Gyula arcképe*

ték fel a későbbiekben Tóth Gyulát, hogy készítsen egy méltóbb képet Meszlényiről. Tóth Gyula nem okozott csalódást a megrendelőknek. Arcképe erőteljes, karakteres, lendületes, kifejező, jó szakmai szinten kivitelezett munka, amelynek színvilága sem idegen Zahorai arcképcsarnokának képeitől.

A nemesi származású, művelt, barátságos püspököt sokan hasonlították a „legelegánsabb magyar főpaphoz”, Haynald Lajos bíborshoz (1816-1891), akiről Munkácsy Mihály készített egy remek portrét. Tóth Gyula Meszlényiről készített festményének nagy érdeme, hogy a püspök karaktere mellett vissza tudta adni az ábrázolt személy választékos eleganciáját is.

A Meszlényi-mauzóleumon⁸ a püspöki címer alatt van egy jól sikerült arckép, ugyanaz a profil látható ezen is mint az ismert fotókon,

⁸ Ezt a szatmári római katolikus temetőkapolna hátánál alakították ki a püspök halála után.

A Mészlyeni Gyulát ábrázoló dombormű a mauzóleum bejáratánál

illetve a Scherling vagy a Tóth Gyula által készített arcképeken. Ennek a szerzőjét eddig még nem sikerült azonosítani, nagy valószínűséggel ugyanaz lehet, mint a díszes bejárat (mauzóleum) tervezője. Karakteres, szép formavilágú, kiváló szakmai szinten mintázott dombormű látható itt.

Ugyanannak a negatívnak az alapján két példányban készült el, sérült, gipszből készült másodpéldányát a püspöki képtárban őrzik, és a Mészlyeni megemlékezésre restaurálják, ahogyan a jubileumi tervek között szerepel a mauzóleum felújítása is.

Munkatársai

Nem lennének igazságosak, ha nem tennénk említést arról, hogy a püspököt szerteágazó tevékenységében munkatársai közül többen lelkesen támogatták. Mészlyeni Gyulának olyan kiváló segítői voltak mint Irsik Ferenc kanonok, Kádár Ambrus vikárius és még sokan mások. Ők gyakran, a püspökhöz hasonlóan, saját anyagi hozzájárulással tevékeny részt vállaltak intézmények alapításában, templomok építésében, felszerelésében, hatékonyan támogatták püspöküket közérdekű tervei megvalósításában. Sokoldalú, reneszánsz emberek voltak, akik a

Zahorai János: *Irsik Ferenc arcképe*
(püspöki képtár)

papi hivatás mellett több területen is bizonyították hozzáértésüket, rátermettségüket.

Irsik Ferenc (1822-1896) 1881-ben konviktust, 1889-ben árvaházat létesített. 1890 legényegyletet hozott létre, később a Cecilia Egyesületnek építtetett házat. Jelentős a pedagógiai, irodalmi tevékenysége, megírta többek között Hám János életének és tevékenységének történetét (1894).

Kádár Ambrus (1845-1911) székesegyházi főesperes, vikárius, több szatmári és egyházmegyei templom építését, felszerelését (pl. szatmári Szent János templom (Hildegárda),

Szent József-templom, Hosszúmező római katolikus temploma) támogatta, többkötetes szerző is volt, főleg egyházi jogi és teológiai cikkei, könyvei ismertek.

Végül

Végtelenül egyszerű lenne leírni ennek az összeállításnak záró mondataként, hogy Meszlényi Gyula tulajdonképpen nem sokat foglalkozott, törődött a művészetekkel, hanem püspöksége idején az egyházmegye templomainak építésével, csinosításával, a hívek lelki gondozásával egyidőben, magától értetődően szebbnél-szebb műalkotásokkal gyarapodtak a templombelső, plébániaépületek szerte az egyházmegyében.

Ez a megállapítás egyrészt nem lenne igaz, másrészt erőltetett leegyszerűsítésnek minősülne.

Meszlényi Gyula amellet, hogy kitűnő szervező volt, sokoldalú műveltséggel, jó ízléssel, széles látókörrrel, európai gondolkozásmóddal

megáldott főpap, aki az egyház elkötelezett, feltételek nélküli, odaadó híve. Az a tény, hogy elődei közül mindvégig Hám Jánost tekintette példaképének, sokat elárul a jelleméről, törekvéseiről.

Meszlényi azonban egy más korban püspök, másfajta, más jellegű kihívásoknak kellett megfeleljen. Könnyebb vagy nehezebb dolga volt nagy elődjénél? Ezt ma már nagyon nehéz lenne eldönteni. Tény, hogy az őt körülvevő iparosodó, polgáriasodó, városiasodó világban rájött a képi üzenetek fokozott jelentőségére az egyházi életben. Egyértelműen felismerte a nagy elődök, példaképek életművének jelentőségét, ezek jótékony hatását a hívekre és arra is rájött, hogy ennek az elmaradott, periférikus térségnek az integrációját hatékonyan elő lehet segíteni minőségi egyházművészeti alkotásokkal is.

Aki közelebről tanulmányozta ennek a kornak a művelődési, egyházi életét, az pontosan tudja, hogy semmi sem volt véletlen.

Lehet-e véletlennek nevezni a székesegyház felújítását, művészeti értékekkel való gyarapítását? Véletlennek minősülhet-e a püspöki képtár alapítása vagy a püspöki arcképcsarnok megrendelése?

Lehet-e esetlegességgként kezelni azt a tényt, hogy az egyházmegyében budapesti, bécsi, tiroli kiváló alkotók tucatjai tevékenykedtek ebben az időben?

Nyilvánvaló, hogy minden megvalósítás egy jól tervezett, gondosan irányított, hozzáértéssel és ügyszeretettel vezetett csapatmunka eredménye volt és ez a ma embere számára kiindulópont, példaértékű viszonyítási alap, kapaszkodó lehet.

Nem véletlen tehát, hogy a Szatmári Római Katolikus Egyházmegye jelenlegi vezetősége az újraalapított, folyamatos felújítás alatt álló püspöki képtárat, egyházművészeti gyűjteményt Meszlényi Gyuláról nevezte el.

A tanulmány, illetve a kötet képanyaga több forrásból származik. A korabeli dokumentumfotókat a Janitzky - gyűjteményből vettük át, a további felvételek túlnyomó többségét Muhi Sándor készítette, 4-5 fotó Fazekas József munkája. A Meszlényi-kastély képe, valamint a Ceres diadalmenete festmény reprodukciója a világhálóról lett átvéve.

Meszlényi Gyula irodalomszervező, irodalompártoló munkássága

Dr. Bura László

Az 1854-ben pappá szentelt Meszlényi Gyula három évig gimnáziumi tanár volt, ezt követően öt évig Esztergomban a püspökségben (érsekségben) udvari pap, érseki levéltáros, majd titkár. Teljesül a vágya, a lelkipásztori szolgálat, püspöke kinevezte Komárom plébánosává.

Lelkipásztori tevékenységéhez kapcsolódóan két írott alkotása jelent meg, az egyikben Szűz Mária 1846. évi, a franciaországi La Salle-ban történt¹ megjelenését írta le, azzal a szándékkal, hogy híveinek tolmácsolja a Szűzanya két pásztorgyermek révén² továbbított figyelmeztetését, üzenetét, a másik írásának a tárgya az akkor elhunyt IX. Piusz pápa halála, temetése és a konklávé.³

Meszlényi Gyula a fentiekén kívül kisebb-nagyobb értekezéseket, cikkeket is közölt a korabeli lapokban.⁴

Szatmár püspökévé történt kinevezése után elsősorban az egyházmegye kormányzója, tanítója, lelkipásztor kívánt maradni, s püspöki szolgálatában az egyházmegye boldog emlékű püspökét, Hám Jánost

¹ Franciaországban 1846. április 19-én jelent meg a Szűzanya. *La Salette*. A B. Szűz Mária, mint fájdalmas anya megjelenése Franciaországban, a la salettei hegységben. Komárom 1877. [A munka előbb a Magyar Sionban is megjelent 1876-ban.]

² Maximin Giroud 11 éves pásztorfiú és Mélanie Calvat 15 éves libapásztorlány, mindkettő írásudatlan.

³ IX. Piusz pápa halálakor. (Lorovits I. után), Komárom, 1878.

⁴ *Bibliographia*. Esztergom, 1873. pag. 22.

akarta követni. Két ízben is megíratta az életrajzát,⁵ összegyűjtette és közrebocsátotta szentbeszédeit.⁶ Mindkettőt saját költségén adatta ki, pasztorációs szándékát és mecénás voltát tanúsítja, hogy abból a szándékból, hogy Hám János püspök emlékezete az egyházmegye hívei közt fennmaradjon, több száz hívét megajándékozta az 1903-ban ismételtelen kinyomatott (kibővített) Hám János életrajzzal.⁷

A tizennyolc évi püspöki működése (1887 – 1905) elején (korábbi törekvései szellemében írott) lelkipásztori vonatkozású, pasztorális célú értekezést közölt.⁸ Püspöksége második évében jelent meg az esztergomi egyházmegye papjairól szóló nekrológgyűjtemény, amelynek adatgyűjtésében és összeállításában nagy része volt (még komáromi plébánosként).⁹

Meszlényi Gyula kezdeményezte, hogy írják meg az egyházi év minden napján említett/ünnepeelt szentek életrajzát. A *Szentek élete* címen¹⁰ közzétett terjedelmes, két kötetes munka 563 szent életrajzát tartalmazza, mindegyiket követően rövid tanulság megfogalmazása követi, s kis ima, amellyel a szent pártfogását lehet kérni. Az esztergomi nekrológgyűjtemény adatgyűjtésében és összeállításában jelentős munkássága alapján valószínű, hogy a szentek életrajzának összegyűjtése és közzététele is javarészt Meszlényi Gyula munkája, de Tóth József plébános feljegyzéseiből tudjuk, hogy több papja is közreműködött életrajzok megírásában.¹¹ Ezeket az életrajzokat a püspök (esténként)

⁵ Dr. Keszler Ferenc: *Memoria Servi Dei, Joannis Hám, episcopi olim Szathmáriensis*. Szathmárini, 1893., Irsik Ferenc: *Boldog emlékü Hám János szatmári püspök élete*. Szatmár, 1894.– Mindkét munka újabb, átdolgozott kiadásban is megjelent: *Hám János a szent életű szatmári püspök élete* (írta néhai Irsik Ferenc, átdolgozta és újabb adatokkal bővítette Bodnár Gáspár). Pázmány-sajtó, Szatmár-Németi, 1903.; *Compedium Servi Dei Joannis Hám Episcopi olim Szatmáriensis*. 1827 – 1857. Szatmár-Németi, 1904.

⁶ *Boldog emlékü Hám János egyházi szentbeszédei*, I - II. Szatmár, 1894., ill. III., Uo. 1904. (A szentbeszédeket Brázay János mezőpetri plébános gyűjtötte össze.)

⁷ A plébánosok közvetítésével eljuttatott könyvek (életrajzok) átvételét a hívek aláírásokkal bizonyították. (A mellékletben bemutatjuk az egyik jegyzőkönyv első oldalának fénymásolatát.)

⁸ *Sermo pastoralis quem occasione suae is sedem episcopalem solemnem introductionis ad clerum dioecesanum habuit episcopus Sathmarini*, 1888. Ugyanez magyarul és németül is megjelent.

⁹ *Necrologium sacerdotum a dioec. Strigoniensis*, 1889.

¹⁰ *Szentek élete*, I – II. Közreadja Meszlényi Gyula. Pázmány-sajtó, Szatmár-Németi, 1905.

¹¹ Bizonyosan köztük volt Jordán Károly, Ekkel Lajos, Tóth József, s valószínűleg többen az irodalmi kör tagjai közül.

a szerzőkkel felolvastatta, szakmai és stiláris szempontból is elbírálta.

A tudományokat kedvelő Meszlényi Gyulának számottevő irodalomszervező és irodalom pártoló munkássága is volt.

Kezdeményezésére 1889.II.27-én a központi papság irodalommal foglalkozó tagjainak értekezletén megalapították a Szatmár-egyházmegyei Irodalmi Kört, azzal a céllal, hogy a kör támogassa tagjai katolikus szellemű irodalmi tevékenységét, ösztönözze őket önálló munkák megírására és kiadására, napilapokban megjelenő cikkek írására, közlésére.

Az irodalmi kör alapító tagjai: Irsik Ferenc és Kádár Ambrus kanonokok, Jandrisics János plébános, valamint Aiben Mátyás, dr. Buza Sándor, Dr. Fechtel János, Kánczy Lénárd, Perényi János, Ratkovszky Pál, Schlick János S.J., Stark Lajos, Dr. Steinberger Ferenc és Tótfalussy Dániel (a gimnáziumban vagy a tanítóképzőkben tanító) tanárok. Az irodalmi kör alapítói megállapodtak abban, hogy a kör tevékenységéhez csatlakozhatnak az egyházmegye többi papjai is, illetőleg világi férfiak is.

A tagok alkotó tevékenységének ösztönzésére célul tűzték ki, hogy évente mindegyikük legalább egy irodalmi dolgozattal (alkotással) vegyen részt a kör tevékenységében.

Négy év múlva, az 1893. február 8-i közgyűlésen az irodalmi kör tagjai elfogadták az Irsik Ferenc elnök és Sarmaságh Géza titkár által megszerkesztett alapszabályzatot: *A Szatmár-egyházmegyei Irodalmi Kör Alapszabályai* címen. Az alapszabályban megfogalmazták a kör célját: Az egyházmegyében levő irodalmi erőket egyesíteni és egymás irodalmi munkálkodását kölcsönösen segíteni, ellensúlyozni az egyház szellemével ellentétes irodalmat és sajtót, terjesztetni a katolikus igazságokat mind a művelt, mind a kevésbé művelt rétegekben felébresztteni, ápolni, megszilárdítani a katolikus érzületet és a hitéletet.

Az alapszabály értelmében a tagok a kiadásra szánt dolgozatokat a választmány elé terjeszthették, az elnök felkérésére pedig a hozzájuk küldött dolgozatokról írásbeli bírálatokat készíthettek. Az elfogadott és díjazott munkák a kör tulajdonává váltak.

A kör védnöke (mindenkor) az egyházmegye főpásztora, tisztségviselői: elnök, egy egyházi és egy világi alelnök, titkár, pénztáros és 24 választmányi tag.

Az alapszabályzatban a választmány teendői között szerepelt a tagok munkájához szükséges segédforrásokról való gondoskodás, a munkák kiadásának elősegítése. A választmány kérhette irodalmi munkák megírását, pályázatot hirdethetett meg, intézkedett a beérkezett munkák bírálatáról. A hatáskörébe tartozott az elfogadott írói munka díjazása, a kiadás feltételeinek a szerzővel együttesen történő megállapítása.

Az alapszabályban meghatározták, hogy a kör felozlása esetén vagyonát egy, a közgyűlés által megjelölt pénzügyintézetnél gyümölcsöztetik (az egyházmegyei hatóság felügyelete alatt). Ha a kör tíz éven belül újraalakul, örökli a vagyont, ellenkező esetben az egyházmegyei papi nyugdíjintézet alapjához csatolják. (Az alapszabályt bemutatták az egyházmegye püspökének és a vallásügyi minisztériumnak.)

Ugyanezen a napon elfogadták *A Szatmár-egyházmegyei Irodalmi Kör Ügyrendi Szabályait*, amely szabályozta a közgyűlés és a választmányi gyűlés munkamenetét.

Meszlényi Gyula másik jelentős kezdeményezése volt az 1891-ben Pázmány-sajtó néven létesített nyomda és kiadó. Szándéka volt egy katolikus szellemiségű lap indítása, amelyhez nélkülözhetetlen volt a saját nyomda és lapkiadó léte, másrészt ez tehetette lehetővé szép-irodalmi, történeti, egyházi tárgyú, stb munkák kiadását.

A Pázmány-sajtót¹² a püspök pénzbeli támogatásával részvénytársaságként alapították meg. A nyomda (114, egyenként 100 Korona értékű) részvényét az egyházmegye papsága jegyezte. Egy-egy részvény 50 Forint értékű volt, a 114 részvény összértéke tehát 5700 Frt. A részvényeket az egyházmegyei papság vásárolta meg, felajánlásaikból összegyűlt a részvénytársaság alaptőkéje.

Az 1894.IV.18-én létrejött intézmény elnöke Dr. Steinberger Ferenc, jegyzője Dr. Irinyi Tamás lett. A nyomda és lapkiadó vállalat

¹² A sajtó a nyomda régi megnevezése.

működésének szabályozására elkészítették *A Szatmár-egyházmegyei sajtó-társaság alapszabályait*.

Az alapszabály nyolc fejezetben foglalta a részvénytársaságra vonatkozó jogi és gazdasági kérdéseket, konkrétan a cég megnevezését, székhelyét, alaptőkéjét, az alapító tagok névsorát, a sajtó-társaság ügyintézése módját (közgyűlés, igazgatóság, felügyelő bizottság), a cégjegyzés, a mérleg és leltár készítése módját. Az alapszabályokban rögzítették a nyereség felosztása módját is: a tiszta jövedelem felét az alaptőke gyarapítására, kölcsönök törlesztésére, az alaptőke visszafizetésére fordítják, majd az egész alaptőke visszafizetése után a Sajtó-társaság vagyona, a nyomda és felszerelése a szatmári egyházmegye tulajdonává válik. Ezt követően a szatmár-egyházmegyei irodalmi kör kezeli az egyházmegyei hatóság ellenőrzése mellett.

Az alapszabályokban rögzítették (55. cikkely) azt is, hogy a jövedelme 30 százalékát könyvtáralapra, 30 százalékát az irodalmi kör alapjainak növelésére, 40 százalékát a népkönyvtárak támogatására kell fordítani.

A Pázmány-sajtó eredményesen szolgálta a kezdeményező szándékát és célkitűzéseit, ugyanis nyomdájában készült az egyházmegyében irodalmi alkotással (is) foglalkozó papok [Buza Sándor, Haugg Leó, Jordán Károly, Irinyi Tamás, Ilosvay Lajos, Kaisz József, Reiser György, Szalay Sándor, Tóthfalussy Dániel, Wolkenberg Alajos] munkáinak számottevő része.

A Pázmány-sajtó, amely a korabeli Deák tér 29. szám alatti kanonoki lakás¹³ földszintjén működött, nyomtatta az egyházmegye körleveleit, a Királyi Katolikus Főgimnázium évenként megjelenő Értesítőit, az egyházmegye Directorium-át, a Schematismust, számos imakönyvet, tankönyvet.

A Pázmány-sajtó biztosította az 1891-ben megalapított (26 éven át megjelenő) *Heti Szemle* kiadását. A nyolc oldal terjedelmű politikai, társadalmi hetilap hetente kétszer jelent meg, szerkesztője megalaku-

¹³ Dr. Irsik Ferenc kanonok lakása volt.

lásakor Dr. Buza Sándor volt, 1895-ben Báthory Endre, 1896-tól Tóth József.¹⁴

Ugyancsak a Pázmány-sajtó jelentette meg a *Családi kör* című havi és a *Téli Esték* (1897-től *Magyar Földművelő*) című hetilapot.¹⁵

Egy fél évig itt jelent meg a *Szatmári Ellenőr* című, szombatonként megjelenő hetilap is.¹⁶

Meszlényi Gyula az irodalom bőkezű mecénásaként nagyon sok, a Pázmány-sajtó nyomda és kiadó gondozásában megjelent könyv kiadását fedezte.

Az előzőekben már hivatkozott munkák mellett a püspök még tucatnyinál több könyv kiadásának költségeit fedezte.¹⁷

Az egyházmegyei könyvtárnak a tudományos kutatásra alkalmassá tételére készítette el és adatta ki a püspöki könyvtár könyvállományának jegyzékét.¹⁸

Meszlényi Gyula az irodalom és a média szervezésében kifejtett kezdeményezései és munkássága révén jól szolgálta embertársait, egyházmegyéjét.

¹⁴ Utóda az 1917-től megjelenő *Szatmári Hírlap*, 1925-ben a *Katolikus Élet*.

¹⁵ Mindkettőt Bodnár Gáspár szerkesztette.

¹⁶ A Papp Lajos görög katolikus lelkész szerkesztette, 1897. V. 1-jétől megjelenő társadalmi lapot a szamosújvári görög katolikus püspökség 1897. nov. 15-én betiltotta.

¹⁷ A teljesség igénye nélkül: Jordán Károly: *Képek a szaniszlói plébánia történetéből 1800–1894*. Szatmárnémeti, 1894. – Jordán Károly: *Ibolyacsokor, vagyis kilenc napi ájtatosság Szent József tiszteletére*. Szatmárnémeti, 1895. – *Imák és elmélkedések Szent József tiszteletére*. Írta Dosenbach S.J., fordította: Jordán Károly, Szatmár, 1893. 2. kiadása: *Márciusi ibolyák*, Szatmár, 1896. – *Karolina Augusztá, az anyacsászárné, Magyarország koronás királynéja*. Írta Celestin Wolfsgruber OSB. Németből fordította Meszlényi püspök megbízásából Jordán Károly, Szatmár, 1899. – Tóth József: *Kilenc keddi ájtatosság Páduai Szent Antal tiszteletére*. Szatmár, 1899. – Tóth József: *Legkisebb káté kezdők számára*. Szatmár, 1903. – Tóth József: *A katolikus egyház története különös tekintettel Magyarországra*. Szatmár, 1905. – Wolkenberg Alajos: *A spiritizmus*. Szatmár, 1899. – *Boldog Mária Crescenciának, Szent Ferenc harmadrendjéből való zárdaszűznek élete*. Írta: Jeiler Ignác. Szatmár, 1901. Németből fordította, sajtó alá is rendezte (1905 táján?) – *A nagyhét imái és szertartásai. A szatmári egyházmegye Krisztusban szeretett hívei részére*. 1900. – Wolkenberg Alajos: *Jézus Szíve a kegyelem napja*. Szatmár, 1900, 1904. – Wolkenberg Alajos: *Nagyböjti szentbeszéd*, 1903.

¹⁸ A szatmári egyházmegyének Schlauch Lőrinc kardinális úr által szatmári püspök korában kegyesen ajándékozott Török János-féle könyvtárnak Névjegyzéke. Szatmár, 1900.

Az egyházmegyei könyvtár intézményes kereteinek megalapozása

Schmidt Dániel

Meszlényi Gyula püspöknek a nyomtatott kultúra és könyvtárügy iránti elkötelezettsége két vonatkozásban is figyelemre méltó. Elődjének, Schlauch Lőrinc püspök értékes könyvtárának nemcsak gondozását, hanem szakszerű katalógusának elkészítését és kiadását is felvállalta. E munkájának köszönhetően rendelkezünk teljes képpel a híres gyűjteményről. Másfelől köztudott, hogy egy könyvgyűjtemény teljes értékűvé csak a könyvtár keretei között válhat, ezért a püspök gondoskodott az egyházmegyében régóta hiányolt tágasabb könyvtár-épület megépítéséről is, amelyet 1891-92-ben adtak át. Az új könyvtárnak Meszlényi püspök – a nagy adományozónak, Schlauch Lőrincnek emléket állítva – a *Bibliotheca Laurenziana* nevet adta.

Az egyházmegye megalakulását követően létesült püspöki könyvtár alapját az Egerből kapott könyvek képezték, és ez az idők folyamán a szatmári püspökök könyvhagyatékaival és a káptalani könyvtárral gyarapodott. A Meszlényi püspökségét megelőző gyarapodások között említésre méltó Klobusiczky Péter püspök tekintélyes hagyatéka, illetve a Hám János idejében történt könyvvásárlások, ám az állománybővítésben az igazán jelentős előrelépést Schlauch Lőrinc püspök tette azzal, hogy egyesítette a püspöki és káptalani könyvtárat, illetve 1873-ban Török János hírlapíró és könyvgyűjtő könyvtárát megvásárolta, majd azt 1887-ben, Nagyváradra való távozásakor az egyházmegyének

A püspöki palota épülete madártávlatból

ajándékozta. Az értékes kollekciónak betűrendes katalógusát Meszlényi püspök 1900-ban adta ki attól a gondolattól vezérelve, hogy – amint a katalógushoz írt előszóban állítja – „a könyvtárak az elrejtett kincshez hasonlítanak, ha az azokban őrzött könyvek lajstroma nem létezik.”

A *Bibliotheca Laurenziana* című katalógus külön függelékben sorolja fel a Török-Schlauch könyvtár legértékesebb és legrégebbi könyveit, ősnymtatványait illetve kéziratait. A névjegyzék alapján megállapítható, hogy a több mint tízezer kiadványt tartalmazó kollekciónak jelentős része a magyar kulturális örökség számára értékes hungarikumból, 1711 előtt nyomtatott magyar vagy magyar vonatkozású könyvekből állt.

A könyvtárépítés eredménye a püspöki palota keleti szárnyában működő szemináriumhoz csatolt impozáns épületrész, amelyben jelenleg a Hám János Római Katolikus Iskolaközpont könyvtára és az egyházmegyei könyvtár mellett az iskola torna- és díszterme található.

Itt eredetileg a könyvtárnak két terem adott helyet, külön helyiségben tartották ugyanis a Török-Schlauch-féle könyvtárat, míg egy nagyobb teremben a püspöki és káptalani gyűjtemények álltak. A könyvtár tovább gyarapodott Meszlényi püspök, valamint Irsik Ferenc és Keszler Ferenc kanonokok adományaival és hagyatékaival is. Az egyházmegye fennállásának első jubileumán egyes források szerint körülbelül 60 000 könyvet tartottak nyilván. Meszlényi Gyula – bibliofil lévén – maga is többszáz könyvet adományozott a könyvtárnak, s valószínű, hogy közel kétezer kötetes magánkönyvtára egészében az egyházmegyei könyvtárba került. „Dilectione et pace” jelmondatos ex librisével sok könyvet tartanak ma is nyilván különböző könyvtárakban.

A Meszlényi által olyan fontosnak tartott könyvtár további sorának fontos epizódja, hogy Fiedler István püspök a két világháború közötti inséges időszakban, 1930-ban a budapesti Ranschburg antikváriusnak eladta a Török-Schlauch könyvtárat, és annak árából templomokat építtetett. A kollekciót nagyrészt egészében (a kisnyomtatványok és füzetek kivételével) 1946-ban a szlovák oktatási- és kulturális minisztérium vásárolta meg az antikváriumtól, és azt az akkori pozsonyi egyetem könyvtárának (Univerzita Kniznica) engedte át, amely napjainkban Szlovákia nemzeti könyvtári feladatát látja el. Szerencsére a szlovák intézmény gondoskodott arról, hogy a Schlauch könyvtár ezen a néven különgyűjteményként fennmaradjon.

Míg az első világháborút valahogy átvészelte a könyvtár, a szeminárium államosítása 1948-ban a Meszlényi püspök által felépített intézménynek és értékes állományának a végét jelentette. A közel másfél évszázadig gyarapodó gyűjtemény a felelőtlen, a múltat értékelni nem tudó kultúrvandalizmus áldozata lett. A pusztításból megmaradt könyveket a kolozsvári Román Akadémiai Könyvtárba szállították, ahol „feltárásukat” csak 1990 után kezdték el.

Meszlényi püspöknek a könyvtárért hozott anyagi és szellemi áldozatát, még az időnek ebből a távlatából sem lehet eléggé értékelni, hiszen nem csupán az örökölt kulturális értékek megőrzését tekintette halaszthatatlan kötelességének, hanem a tudás megosztását is a könyv-

tári szolgáltatás révén. Alapozó munkájának köszönhetően a szatmári egyházmegye értékes könyvgyűjteménye több mint fél évszázadon át vált a hívek javára.

Bibliográfia:

BURA LÁSZLÓ: *Könyvek és könyvtárak Szatmáron és Németiben*, Státus, Csíkszereda 2001.

BURA LÁSZLÓ: *A második évszázad*, Státus, Csíkszereda, 2003.

Schematismus Centenarius. A Szatmári Püspöki Egyházmegye emlékkönyve fennállásának századik esztendejében, Pázmány-Sajtó, Szatmár, 1904.

Meszlényi Gyula volt szatmári püspök könyvtárának jegyzéke (kézirat)

MESZLÉNYI GYULA (kiad.): *Bibliotheca Laurenziana. A szatmári egyházmegyének főmagasságu és főtisztelendő Schlauch Lőrincz kardinális ur által szatmári püspök korában kegyesen ajándékozott Török János-féle könyvtárnak névjegyzéke*, Pázmány-Sajtó, Szatmár, 1900.

SIPOS GÁBOR (szerk.): *A Kolozsvári Akadémiai Könyvtár Régi Magyar Könyvtár-gyűjteményeinek katalógusa*, Scientia, Kolozsvár, 2004.

